

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno - Społecznego w sprawie Stosunki UE – Turcja w perspektywie posiedzenia Rady Europejskiej w grudniu 2004 r.

(2004/C 302/17)

Dnia 28 stycznia 2004 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił sporządzić w trybie art. 23 regulaminu wewnętrznego opinię w sprawie Stosunki UE – Turcja w perspektywie posiedzenia Rady Europejskiej w grudniu 2004 r.

Sekcja ds. Stosunków Zewnętrznych, odpowiedzialna za przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swą opinię 7 czerwca 2004 r. Sprawozdawcą był Thomas ETTY.

Na 410. sesji plenarnej w dniach 30 czerwca i 1 lipca 2004 r. (posiedzenie z dn. 1 lipca 2004 r.). Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 166 do 17, przy 28 wstrzymujących się, przyjął następującą opinię:

1. Kontekst historyczny

1.1 EKES od wielu już lat śledzi zmiany zachodzące w Turcji. Turcja stowarzyszyła się ze Wspólnotą Europejską w roku 1963, złożyła wniosek o przyznanie członkostwa w 1987 r., a w 1995 r. zawarła unię celną z UE.

1.2 Dzięki Wspólnemu Komitetowi Konsultacyjnemu, utworzonemu wspólnie z tureckimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i sprawnie działającemu od 1995 r., EKES jest dobrze poinformowany o aspiracjach społecznych i gospodarczych grup interesu w Turcji związanych z przystąpieniem ich kraju do UE. Komitet zawsze brał te aspiracje pod uwagę i ma szczerą nadzieję, iż szczyt europejski w grudniu 2004 r. będzie mógł dojść do wniosku, że Turcja spełniła kopenhaskie kryteria polityczne z 1993 r., i przez to postanowić, że negocjacje w sprawie akcesji rozpoczną się bezzwłocznie.

1.3 Turcja od dziesięcioleci pokazuje jednoznacznie, iż postanowiła zwrócić się w stronę Europy.

1.4 Choć jej obywatele w przeważającej liczbie wyznają islam, Turcja jest państwem świeckim. Pragnie funkcjonować jako nowoczesna świecka demokracja. Stanowi przez to bardzo ważny przykład dla krajów o przeważającej liczbie ludności wyznania muzułmańskiego, które pragną umocnić świeckie i demokratyczne swych struktur politycznych. Przystąpienie Turcji do UE przyniosłoby dowód wysokiego poziomu osiągniętego przez UE w dziedzinie pluralizmu, zdolności do prowadzenia dialogu między kulturami i religiami oraz odgrywania roli rzecznika pokoju i sprawiedliwości w świecie.

1.5 Turcja jest krajem młodym demograficznie o dynamicznie rozwijającej się gospodarce z wielkim potencjałem. Byłoby jednak błędem nadal uważać ją jedynie za duży rynek zbytu dla eksportu z Europy lub za strefę tanich inwestycji.

1.6 Od wielu lat Turcja odgrywa rolę z jednej strony strefy buforowej, z drugiej zaś pomostu między Wschodem a Zachodem, nigdy jednak nie przestając się uważać za państwo europejskie. Jeśli uda się jej zostać członkiem UE, będzie mogła nawet bardziej bezpośrednio wspierać działania UE na rzecz zapobiegania konfliktom, w szczególności dzięki doskonałym stosunkom, jakie utrzymuje z państwami Azji Środkowej, Bliskiego Wschodu i Zatoki Perskiej.

2. Wstęp

2.1 Podstawową kwestią w stosunkach UE-Turcja obecnie i aż do końca tego roku pozostaje pytanie, czy dojdzie do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych, czy też nie. Rada Europejska ma podjąć tę decyzję na posiedzeniu w grudniu 2004 r.

2.2 Decyzja ta będzie dla Turcji decydującym wydarzeniem po ponad piętnastu latach oczekiwania na jasną odpowiedź na swój wniosek o członkostwo w UE. Rada Helsińska z grudnia 1999 r. nadała Turcji status państwa kandydującego do członkostwa. Rada Kopenhaska w grudniu 2002 r. postanowiła, że decyzja o otwarciu negocjacji zostanie podjęta na podstawie wyniku oceny, jeśli Turcja spełni do tego czasu kopenhaskie kryteria polityczne ustalone w 1993 r. Spełnienie tych kryteriów uznaje się za warunek konieczny wkroczenia na drogę ku pełnoprawnemu członkostwu w Unii.

2.3 Decyzja, którą należy podjąć, ma z pewnością wielkie znaczenie nie tylko dla Turcji, ale i dla UE.

2.4 Dotychczas wyniki prowadzonego przez Komisję Europejską monitoringu postępów Turcji były pozytywne. Zdaniem Komisji szczególnie imponujące wyniki przyniósł proces reform w ostatnich dwóch-trzech latach. Niezbędny jest jednak dalszy znaczący postęp w dziedzinach niezawisłości sądownictwa, wolności słowa, roli wojska oraz praw kulturowych – w szczególności na południowym wschodzie kraju.

Podobnej oceny dokonuje Parlament Europejski w swym najnowszym raporcie na temat Turcji. Stwierdza mianowicie, iż pomimo wszystkich dotychczasowych wysiłków Turcja nie spełnia jeszcze politycznych kryteriów z Kopenhagi. Poważne wady zawiera Konstytucja z 1982 r., przyjęta pod rządami armii. Reformy prowadzone od 2001 r. nie zlikwidowały jeszcze jej zasadniczo autorytarnego charakteru. Kolejne poważne wątpliwości Parlamentu budzi wprowadzanie reform w życie, stosowanie tortur na komisariatach policji, szykanowanie organizacji praw człowieka, a także brak poszanowania praw mniejszości (w szczególności Kurdów).

2.5 Turcja nie tylko zrealizowała imponujący program w dziedzinie prawotwórstwa, ale i podjęła poważne wysiłki w celu monitorowania stosowania nowych przepisów.

2.6 Niniejsza opinia sporządzona została m.in. na podstawie wyników prac prowadzonych przez Wspólny Komitet Konsultacyjny UE-Turcja. Umożliwiło to Komitetowi uwzględnienie opinii, aspiracji i oczekiwań znacznej części tureckiego społeczeństwa obywatelskiego.

3. Uwagi ogólne

3.1 Na początku należy jasno stwierdzić, iż główny przedmiot zainteresowania Komitetu na tym etapie stanowią zagadnienia polityczne: demokracja, praworządność, prawa człowieka i ochrona mniejszości - zgodnie z decyzją podjętą w grudniu 2002 r. przez Radę Kopenhaską.

3.2 Kryteria gospodarcze oraz wdrożenie *acquis* omawiać się tu będzie o tyle, o ile postęp Turcji w tych dziedzinach uznać można za wkład w umocnienie praw człowieka, społeczeństwa obywatelskiego i demokracji.

3.3 EKES z uwagą analizował ostatnie informacje na ten temat, w szczególności raport okresowy Komisji Europejskiej z 2003 r. na temat postępów Turcji w kierunku przystąpienia do Unii, Raport Parlamentu Europejskiego na temat Turcji z kwietnia 2004r. oraz Raport Rady Europy na temat przestrzegania praw człowieka w Turcji z grudnia 2003 r. i podziela zawartą w tych raportach ogólną ocenę procesu reform. Komitet uważa, że nowym elementem, jaki niniejsza opinia wnosi do sprawy, są wyrażone w niej poglądy na temat kryteriów politycznych o szczególnym znaczeniu dla gospodarczych i społecznych grup interesu. Na tych więc właśnie aspektach położony zostanie akcent.

3.4 Zdaniem EKES szczególnie ważne kryteria polityczne obejmują:

- poszanowanie praw człowieka (zwłaszcza prawa do zrzeszania się oraz prawa do rokowań zbiorowych, praw kobiet i kulturalnych praw mniejszości);
- demokracja, a zwłaszcza wkład, jaki w polityczny proces decyzyjny wnieść mogą gospodarcze i społeczne grupy interesu oraz społeczeństwo obywatelskie w ogóle;
- wolność słowa, wolność mediów;
- rola armii w społeczeństwie tureckim, szczególnie w życiu gospodarczym i społecznym.

3.5 Rada Helsińska z 1999 r. wyraźnie stwierdziła, iż postępy tureckich reform oceniane będą na podstawie tych samych kryteriów przystąpienia, które dotyczyły innych państw kandydujących.

3.6 Należy w tym kontekście zauważyć, iż niektóre kraje, z którymi negocjacje o przystąpieniu rozpoczęto kilka lat temu, wyraźnie nie w pełni spełniały wówczas kryteria polityczne. W niektórych z tych państw nadal występują poważne braki w tym zakresie, choć stały się już one członkami Unii. Można tu wymienić tak istotne kwestie, jak korupcja, niezawisłość sądów i traktowanie mniejszości. W zestawieniu z tymi faktami stwierdzić musimy, iż zdaniem naszym nie tylko należy oceniać Turcję w świetle tych samych kryteriów, co pozostałe państwa kandydujące, ale również kryteria te należy stosować w identyczny sposób.

3.7. Określenie przez Radę w grudniu 2002 r. ostatecznego terminu podjęcia decyzji o rozpoczęciu negocjacji z Turcją oznaczać mogło jedynie to, że zdaniem Rady postępy poczynione do tej pory przez Turcję wystarczająco uzasadniały oczekiwanie, że jeśli podejmie ona poważny wysiłek w ciągu następnych 24 miesięcy, uda się jej usunąć ostatnie pozostające jeszcze niedociągnięcia. W innym wypadku postawienie przed Turcją takiej perspektywy byłoby bezcelowe i nieuczciwe.

3.7.1 W przypadku niektórych nie rozwiązanych jeszcze najważniejszych problemów, jak rola armii w społeczeństwie i traktowanie mniejszości (szczególnie Kurdów na południowym wschodzie), które mają za sobą dziesięciolecia trudnej historii, dwa lata to bardzo krótki termin. Dlatego też przypuszczać można, iż Rada nie mogła oczekiwać, że Turcja będzie w stanie do grudnia 2004 r. spełnić kryteria polityczne w stu procentach.

3.7.2 Jeśli taka interpretacja decyzji Rady z grudnia 2002 r. jest prawidłowa, wypada zadać pytanie, jakiego postępu i w których dziedzinach kryteriów politycznych możemy realizownie wymagać od Turcji, zanim rozpoczniemy negocjacje.

3.8 W kontekście trwającej debaty nad rozpoczęciem negocjacji akcesyjnych z Turcją regularnie powraca kwestia cypryjska. Nie sposób pominąć tu pozytywnej roli odegranej przez Turcję w próbach rozwiązania tego problemu, a także późniejszego głosowania 65 % tureckich Cypryjczyków za zjednoczeniem wyspy. Niewątpliwie Cypr pozostaje problemem o zasadniczej wadze zarówno w odniesieniu do zasad, jak i realiów politycznych. Nie zmienia to faktu, że – jeśli uczciwie i rzetelnie traktować literę decyzji Rady Kopenhaskiej z grudnia 2002 r., o której mowa w punkcie 2.2. – UE nie może uzależnić rozpoczęcia negocjacji od rozwiązania kwestii cypryjskiej, gdyż oznaczałoby to postawienie po fakcie dodatkowego warunku.

4. Uwagi szczegółowe

4.1 Prawa człowieka

4.1.1 Gospodarcze i społeczne grupy interesu są głęboko zaangażowane w problemy związane z prawem do zrzeszania się i do rokowań zbiorowych, które to prawa gwarantują 87. i 98. konwencja MOP oraz Europejska Karta Społeczna. Turcja ratyfikowała konwencje MOP i jest stroną Europejskiej Karty Społecznej. Przyjęła ona Kartę z zastrzeżeniami dotyczącymi m.in. art. 5 (prawo do zrzeszania się) i 6 (prawo do rokowań zbiorowych, prawo do strajku).

4.1.2 W ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci, szczególnie na skutek wojskowego zamachu stanu we wrześniu 1980 r., dochodziło do poważnych naruszeń tych praw. Reżim wojskowy posunął się nawet do wpisania do Konstytucji z 1982 r. szeregu postanowień stanowiących poważne naruszenia podstawowych praw związków zawodowych.

4.1.3 W ostatnich latach niektóre z tych artykułów i opartych na nich aktów normatywnych uległy zmianom.

4.1.4 Mimo to nadal występują poważne odstępstwa od podstawowych konwencji MOP. W szczególności art. 54 Konstytucji nadal zawiera szczegółowe ograniczenia prawa do strajku. Art. 51 Konstytucji, ustanawiający warunki obowiązujące przy wyborze działaczy związkowych, znowelizowano tak, aby był on zgodny z konwencją MOP nr 87. Trwa proces nowelizacji podobnych przepisów ustawy 2821 o związkach zawodowych i ustawy 2822 o porozumieniach zbiorowych, strajkach i lokautach. Mimo to, jak wynika z raportu Komitetu Ekspertów w sprawie ratyfikowanych konwencji MOP, sporządzonego na Międzynarodową Konferencję Pracy, rząd turecki rozpoczął niedawno w oparciu o te przepisy postępowania sądowe przeciwko DISK, jednej z konfederacji związków zawodowych reprezentowanych we Wspólnym Komitecie Konsultacyjnym UE-Turcja.

4.1.5 Organy nadzorcze MOP (niezależny Komitet Ekspertów ds. Stosowania Konwencji, Komitet Międzynarodowej Konferencji Pracy ds. Stosowania Konwencji, jak również Komitet Rady Administracyjnej ds. Wolności Zrzeszeń) od ponad dwudziestu lat ostro krytykują te naruszenia i wskazują, w jaki sposób Turcja powinna położyć im kres. Działania kolejnych rządów tureckich na rzecz zmiany tej sytuacji rozczarowują swą opieszałością; niestety, nadal brak oznak poprawy sytuacji.

4.1.6 W raporcie na temat dialogu społecznego i ekonomicznego oraz praw człowieka w Turcji, sporządzonym na 12. sesję Wspólnego Komitetu Konsultacyjnego UE-Turcja⁽¹⁾, podkreśla się w szczególności ograniczenia prawa do zrzeszania się i prawa do strajku w sektorze państwowym. Ograniczenia te utrzymują się nadal pomimo szeregu reform prawa związkowego i prawa zbiorowych stosunków pracy.

4.1.7 Jeśli chodzi o prawo zrzeszania się w organizacjach pozarządowych, turecka ustawa o stowarzyszeniach zawiera

ograniczenia dotyczące m.in. członkostwa, zbierania funduszy oraz zakresu działalności. W praktyce organizacje te napotykają często na przeszkody w swym działaniu. Te z nich, które uważane są za antyrządowe, choć stanowisko swe wyrażają w sposób pokojowy, poddawane są infiltracji, ścisłej kontroli, cenzurze itp.

4.1.8 Fundacje mniejszości (religijnych) doznają szczególnych trudności w kwestii prawa własności. Rząd zdaje się gotowy do usunięcia przeszkód dla ich swobodnego funkcjonowania. Obiecywano pozytywne zmiany na wiosnę 2004 r., do tej pory jednak obietnice te nie zostały spełnione.

4.1.8.1 Nadal utrzymują się poważne utrudnienia w odniesieniu do kształcenia kleru mniejszości narodowych, w szczególności prawosławnego. Seminarium teologiczne w Chalki zamknięte jest od ponad trzydziestu lat.

4.1.9 W dziedzinie praw kobiet odnotowuje Komitet szereg poważnych uchybień pomimo ratyfikowania przez Turcję podstawowych konwencji MOP dotyczących równego wynagrodzenia (nr 100) oraz dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu (nr 111). Konwencje wdrażane są w prawie krajowym z pewnymi wyjątkami (istnieją np. pewne przeszkody prawne na drodze do dostępu kobiet do pewnych zawodów). W praktyce jednak ich stosowanie nie pozbawione jest słabości, np. w dziedzinie równego wynagradzania za tę samą pracę przy jednakowych kwalifikacjach czy też dostępu do niektórych bardziej prestiżowych zawodów. Podobne problemy występują w wielu Państwach Członkowskich UE.

4.1.9.1 Poważną troskę budzi także problem istnienia potężnych organizacji przestępczych, czerpiących zyski ze zmuszania do prostytucji oraz z krajowego i międzynarodowego handlu kobietami, dziećmi obojga płci i organami.

4.1.10 Pomimo istotnych zmian w prawie, w praktyce wciąż utrzymują się poważne problemy w dziedzinie traktowania Kurdów. Ich prawa kulturowe jako mniejszości nie są jeszcze wystarczająco przestrzegane, choć należy odnotować niedawne zmiany w dobrym kierunku, szczególnie odnośnie nadawania programów w języku kurdyjskim. W Turcji status mniejszości zastrzeżony jest dla grup wyznaniowych na podstawie traktatu lozańskiego z 1923 r., który wspomina jedynie o mniejszościach religijnych.

4.2 Demokracja

4.2.1 W tej części opinii Komitet pragnie ponownie podkreślić rolę, jaką mogłaby odegrać niedawno powołana turecka Rada Społeczno-Gospodarcza. Może ona znacząco przyczynić się do umocnienia procesu demokratyzacji w dziedzinie podejmowania decyzji w głównych zagadnieniach gospodarczych i społecznych, jeśli rząd będzie poważnie konsultował się z najbardziej reprezentatywnymi grupami interesów. W tym sensie jest ona czymś więcej niż tylko elementem dialogu społecznego, jak to stwierdza Komisja w swym raporcie okresowym.

⁽¹⁾ „Social dialogue and economic and social rights in Turkey” (Dialog społeczny i gospodarczy oraz prawa socjalne w Turcji).

4.2.2 Turecka Rada Społeczno-gospodarcza powstała w 2001 r. Przewodniczy jej premier, zaś kilku innych członków gabinetu uczestniczy w jej pracach. Od chwili powstania nie zbierała się ona ani razu aż do powołania obecnego rządu półtora roku temu. Od tej pory spotkała się ona trzy razy, zgodnie z harmonogramem, lecz z pewnością nie funkcjonuje w sposób zalecany w Raporcie Wspólnego Komitetu Konsultacyjnego UE-Turcja na temat dialogu społecznego oraz praw gospodarczych i społecznych, o którym mowa w punkcie 4.1.6. Wydaje się raczej forum dla wygłaszania oświadczeń i niewiążących dyskusji niż wpływowym organem, gdzie gospodarce i społeczne grupy interesów, w odpowiedzi na oficjalny wniosek rządu, poważnie starają się osiągnąć porozumienie w trudnych kwestiach należących do ich kompetencji i zakresu działalności. Jasne jest, iż takiego organu i takiej praktyki nie da się wytworzyć od razu. Jak dotąd jednak rząd turecki nie zdołał skłonić organizacji reprezentowanych w Radzie do poważnej dyskusji, np. zapewniając je i udowadniając im, że jeśli uda im się osiągnąć istotne kompromisy, zostaną one odzwierciedlone w znacznym stopniu w polityce państwa. EKES wyraża nadzieję, iż rząd Turcji będzie poważnie i konstruktywnie współpracować z Radą Społeczno-Gospodarczą, umożliwiając jej przekształcenie się w ważny element procesu demokratyzacji w Turcji. W lutym br. rząd ogłosił, iż zamierza zmienić skład Rady Społeczno-Gospodarczej, a w szczególności ograniczyć swoją dominującą w nim pozycję.

4.2.3 Komitet pragnie również podkreślić wagę wolności słowa i wolnych mediów dla procesu demokratyzacji w Turcji. Dostrzega on znaczącą liczbę reform podjętych w tym szczególnym obszarze. Tym niemniej podziela obawę wyrażoną przez Wysokiego Komisarza Rady Europy ds. Praw Człowieka, iż pewne nowe zmiany (np. w Konstytucji) można uznać za jeszcze bardziej restrykcyjne niż poprzednie przepisy. Co więcej, sprawdzianem zarówno tych, jak i innych reform musi być praktyczne stosowanie i interpretacja nowych przepisów. Niestety, najświeższe doświadczenia dotyczące postępowań sądowych wskazują na niewielką konsekwencję w tym względzie.

4.3 Rola armii w tureckim życiu społecznym

4.3.1 Komitet świadom jest ważnej roli, jaką armia odgrywała i nadal odgrywa w historii i w życiu społecznym Turcji. Przyznaje, iż w wielu wypadkach była to rola pozytywna. Należy również jednak zauważyć, iż wiele z trudności, przed jakimi stoi dziś Turcja w odniesieniu do politycznych kryteriów kopenhaskich z 1993 r., wynika właśnie z niezwykle szerokiego i głębokiego zaangażowania armii w życie społeczne kraju. Zaangażowaniu temu winno poświęcić się kres w oparciu o konkretny program i wiążący kalendarz.

4.3.2 Komitet zdaje sobie sprawę, iż niemożliwe jest wykończenie w bardzo krótkim okresie czasu tak dominującej roli w wielu sferach życia, wykraczającej poza typową rolę armii (obrona, bezpieczeństwo wewnętrzne). Tym niemniej należy absolutnie jasno powiedzieć Turcji, iż jeśli pragnie ona zostać członkiem UE, musi ograniczyć rolę armii do zadań powierzonych wojsku w innych Państwach Członkowskich, tzn. do strzeżenia zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa państwa oraz udziału w operacjach międzynarodowych, pod demokratyczną kontrolą Parlamentu.

4.3.3 Obok zagadnień omawianych już przez Komisję i Parlament Europejski (między innymi roli i składu Rady Bezpieczeństwa Narodowego, politycznej odpowiedzialności za budżet armii, reprezentacji wojska w organach cywilnych w świecie edukacji i mediów audiowizualnych), zauważyć należy, iż armia i jej oficerowie zajmują również prominentne pozycje w życiu gospodarczym. Ustawa z 2003 r. przewiduje, że oba dodatkowe fundusze budżetowe sił zbrojnych zostaną do końca 2004 r. włączone do ogólnego budżetu państwa, a do 2007 r. przestaną istnieć jako odrębne pozycje. To oznacza, że od 2007 r. budżet sił zbrojnych będzie całkowicie pod demokratyczną kontrolą. Tymczasem jednak siły zbrojne zachowują znaczną władzę w tureckim społeczeństwie i gospodarce: istnieje ogromna strefa wpływów – zarówno formalnych, jak i nieformalnych – wojska, którą musi stać się przejrzysta, tak samo jak to się dzieje z każdą inną działalnością gospodarczą⁽¹⁾. Ten aspekt gospodarczy był dotychczas zaniedbywany w unijnych debatach o silnej roli armii w społeczeństwie tureckim. Parlament Europejski poruszył ten problem w swym ostatnim raporcie.

5. Wnioski i zalecenia

5.1 EKES uważa Turcję za rozwijającą się demokrację, która poczyniła duży postęp w swych wysiłkach zmierzających do spełnienia kopenhaskich kryteriów politycznych, zwłaszcza od grudnia 2002 r.

(¹) Wymienić tu można fundusz emerytalny oficerów, który posiada bank i spółkę holdingową, a także zajmuje ważną pozycję jako turecki udziałowiec dużej spółki joint-venture w przemyśle motoryzacyjnym. Według danych, jakie dostarczył OYAK, ma on formę spółki, niezależnej finansowo i administracyjnie i podlegającej przepisom tureckiego kodeksu cywilnego i handlowego jak każda inna instytucja tego typu. Do jego głównych zadań należy zapewnienie członkom świadczeń dodatkowych do emerytur wypłacanych w ramach tureckiego państwowego systemu ubezpieczeń społecznych, co w zasadzie odpowiada roli funduszy działających w Unii w ramach drugiego filaru ubezpieczeń emerytalnych. Do funduszu emerytalnego OYAK należą wszyscy wojskowi i cywilni pracownicy tureckich sił zbrojnych. Mają oni prawa stałych członków OYAK. Jednak poza samymi zasadami naboru członków OYAK nie jest w żaden sposób powiązany z państwem ani tureckimi siłami zbrojnymi w kategoriach inwestycji czy działalności gospodarczej, transferu środków finansowych, pomocy publicznej czy w ogóle pomocy finansowej w jakiegokolwiek postaci. Jest on takim samym funduszem emerytalnym jak jego odpowiedniki w UE. W ramach prowadzonej przez siebie polityki jawności OYAK ogłasza publicznie swoje raporty roczne oraz co roku poddaje swoje sprawozdania finansowe, jak i sprawozdania spółek zależnych, kontroli międzynarodowych firm audytorskich. OYAK zapewnia dodatkowe świadczenia emerytalne.

5.2 Turcja powinna nie tylko spełnić przed rozpoczęciem negocjacji te same kryteria polityczne, co inne państwa kandydujące, ale również jej wysiłki reformatorskie powinny być oceniane na podstawie standardów zastosowanych w odniesieniu do innych państw kandydujących. UE ze swej strony winna podjąć wszelkie wysiłki, aby uniknąć nawet podejrzenia o stosowanie podwójnych standardów.

5.3 Decyzja Rady Kopenhaskiej z 2002 r. oznacza, iż UE w tamtym momencie przekonana była, iż Turcja, podejmując poważne wysiłki, będzie w stanie w ciągu dwóch lat spełnić kryteria polityczne. W niektórych dziedzinach, zdominowanych przez długoletnie tradycje i praktyki, mogło to jedynie oznaczać, iż pełna zgodność z politycznymi kryteriami do grudnia 2004 r., jest jednak niemożliwa, i że chodzi tu raczej o osiągnięcie pewnej masy krytycznej rzeczywistego postępu, która stanowić będzie wystarczającą podstawę do rozpoczęcia negocjacji. Nawet niektóre z nowych Państw Członkowskich, które już przebyły cały proces negocjacji, dziś jeszcze nie w pełni spełniają kryteria polityczne.

5.3.1 W tych właśnie obszarach UE może i musi wymagać od Turcji dokonania do końca 2004 r. wiarygodnego postępu w skali umożliwiającej uznanie zmian za nieodwracalne. Oczywistymi przykładami są tu rola armii i traktowanie mniejszości, w szczególności Kurdów na południowym wschodzie. EKES nalega, żeby reformy dotyczące zmniejszenia władzy sił zbrojnych w ogóle społeczeństwa, jak również te dotyczące praw mniejszości do własnej kultury, były kontynuowane w obecnym tempie i kierunku, oraz ma nadzieję, że w przyszłości nie wystąpi żaden regres, który zagroziłby procesowi negocjacji akcesyjnych.

5.3.2 Rola sił zbrojnych wykraczająca poza podstawowe zadania w dziedzinie obrony i bezpieczeństwa musi zostać zdecydowanie ograniczona w taki sposób, by UE nabrała pewności, iż przekroczony został próg, za którym zmiany stają się nieodwracalne. Budżet wojskowy powinien zostać w pełni poddany demokratycznej kontroli. Wpływ armii powinien być przejrzysty i należy przedsięwziąć stosowne środki w celu zagwarantowania tej przejrzystości w przyszłości.

5.3.3 UE winna kontynuować dyskusję z Turcją na temat definicji mniejszości (którą Turcja opiera na traktacie lozańskim), uwzględniając trudności, jakie sprawia Turcji bezwarunkowa ratyfikacja oraz wdrożenie w praktyce odpowiednich aktów prawa międzynarodowego. W dyskusji tej UE powinna również w pełni uwzględnić fakt, iż niektóre z jej 25 Państw Członkowskich także stosują zawężoną definicję mniejszości z takimi samymi konsekwencjami.

5.3.3.1 Odwołując się do niedawnych badań Wspólnego Komitetu Konsultacyjnego nad rozwojem regionalnym⁽¹⁾, Komitet podkreśla znaczenie aktywnej polityki rozwoju regionalnego w Turcji, wspieranej przez UE, która może stworzyć możliwość czynnego udziału ludności na południowo-wschodniego regionu Turcji (jak i innych części kraju) w jego rozwoju gospodarczym i społecznym. Stopniowe przyjmowanie przez Turcję standardów polityki regionalnej UE stanowi okazję

⁽¹⁾ Raporty w sprawie różnic między regionami w Turcji i rozwoju regionalnego, sporządzone przez Giacominę Cassinę i p. Güvenc.

wspierania silniejszej i bardziej konsekwentnej współpracy między organizacjami społecznymi – w szczególności wolnymi, niezależnymi i reprezentatywnymi gospodarczymi i społecznymi grupami interesów - z jednej strony a władzami wszelkich szczebli z drugiej. Powinny one razem wypracowywać wspólne stanowisko w sprawie polityki rozwoju. Należy również wspierać wymianę doświadczeń między unijnymi a tureckimi organizacjami społeczno-gospodarczymi.

5.3.3.2 Komitet z zainteresowaniem odnotowuje inicjatywy rządu tureckiego, jak projekt ustawy z 2000 r. w sprawie odszkodowań za szkody spowodowane przez siły bezpieczeństwa w czasie działań antyterrorystycznych oraz program na rzecz tzw. uchodźców wewnętrznych (Internally Displaced Persons) czy program „Powrót do wsi i rehabilitacja”. Komitet uważa, iż bardzo ważne dla wiarygodności reform w odniesieniu do praw mieszkańców ludności prowincji południowo-wschodnich może okazać się to, że przed grudniem 2004 r. inicjatywy te zaczną przynosić poszkodowanym konkretne korzyści.

5.4 W innych dziedzinach, jak prawa człowieka, w których Turcja od dawna prowadzi rozmowy z MOP oraz Radą Europy i w których zmiany nie wymagają w ogóle albo wymagają tylko w małym stopniu naruszenie utrwalonych przywilejów, tradycji i przekonań, Turcja powinna być w stanie wykazać duży postęp i spełnić znane jej od dawna wymagania do końca 2004 r. Na przykład należy koniecznie położyć do tego czasu kres trwającym od ćwierćwiecza naruszeniom konwencji MOP nr 87 i 98. Muszą także zostać usunięte niedemokratyczne ograniczenia w funkcjonowaniu organizacji pozarządowych utrzymujące się w ustawie o stowarzyszeniach i w codziennej praktyce. Proces reform realizowanych obecnie przez Turcję daje podstawę do pozytywnych oczekiwań. Turcja musi jednak w tej dziedzinie do oznaczonego terminu wykazać konkretne i pełne wyniki.

5.5 Turecka Rada Społeczno-Gospodarcza powinna już w tym roku mieć znacznie poważniejszy udział w kształtowaniu polityki gospodarczej i społecznej. Rząd musi zasięgać jej opinii w kluczowych zagadnieniach w tych obszarach, a także wykazać, iż poważnie traktuje jej opinie i rady. Tylko przekazawszy gospodarczym i społecznym grupom interesu rzeczywistą odpowiedzialność oraz nagradzając je za przejście jej może rząd oczekiwać od nich poważnego traktowania Rady i własnych zamiarów z nią związanych. EKES z zainteresowaniem odnotowuje przygotowywane przez rząd zmiany w Radzie Społeczno-Gospodarczej. Nie należy jednak ich traktować jako uzasadnienia dla dalszego odsuwania na przyszłość aktywnego udziału organizacji społecznych w kształtowaniu polityki społecznej i gospodarczej w Turcji.

5.6 Pragnąc umocnić społeczeństwo obywatelskie, rząd turecki musi zaprzestać ingerencji w działania prawdziwych organizacji pozarządowych oraz gospodarczych i społecznych grup interesów, zamiast tego sprzyjając ich powstawaniu, ułatwiając im działanie i współpracując z nimi.

5.7 Komitet jest zdania, iż pozytywna decyzja o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych z Turcją musi zostać podjęta, jeśli rząd Turcji do grudnia przyszłego roku:

- podejmie kroki mające na celu spełnienie wymogów dotyczących roli armii w życiu społecznym Turcji zgodnie z punktami 4.3.1 i 4.3.2;
- wykaże w konkretnych działaniach determinację w pełnym wdrożeniu zmian prawnych dotyczących praw kulturowych Kurdów w południowo-wschodnich prowincjach kraju;
- rozpocznie wprowadzanie w życie wyrażanych już intencji i poczynionych zobowiązań w kwestii dobrowolnego powrotu, rehabilitacji i odszkodowań dla uchodźców – ofiar przemocy na południowym wschodzie w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych;
- w pełni zharmonizuje swoje prawo i praktyki dotyczące podstawowych praw i wolności związków zawodowych z konwencjami MOP nr 87 i 98;
- usunie z ustawy o stowarzyszeniach wszelkie antydemokratyczne ograniczenia i powstrzyma się od ograniczania w praktyce swobody funkcjonowania organizacji społecznych;

Bruksela, 1 lipca 2004 r.

— stworzy warunki dla wolnego i niezależnego funkcjonowania Rady Społeczno-Gospodarczej Turcji, jak również podstawę do poważnej i konstruktywnej z nią współpracy.

5.8 Komitet uważa, iż zmiany wprowadzone do tej pory przez rząd turecki w dziedzinie roli armii w życiu społecznym, jak również w zakresie praw kulturowych Kurdów w prowincjach południowo-wschodnich, odpowiadają wymogowi „wiarogodnego postępu”, o którym mowa w punkcie 5.3.1.

5.9 EKES jest ponadto przekonany, że jeśli warunki wymienione w czterech ostatnich akapitach punktu 5.7 zostaną spełnione do grudnia 2004 r., powstanie solidna podstawa do negocjacji, które we właściwym czasie przyniosą korzystne dla obu stron wyniki. W takiej sytuacji EKES jest zdania, że każda instytucja europejska, włączając sam EKES, powinna zacząć przygotowywać się na skutki tureckiej akcesji dla funkcjonowania i samej idei Unii Europejskiej. W wyniku takiej akcesji Unia Europejska zostałaby znacznie powiększona i zmieniona, co wymagałoby powszechnego poparcia ze strony europejskiej opinii publicznej.

5.10 Niezależnie od grudniowej decyzji Rady EKES będzie nadal prowadzić owocną współpracę z tureckimi organizacjami społecznymi.

Przewodniczący

Europejskiego Komitetu Ekonomiczno – Społecznego

Roger BRIESCH
